

בן-גוריון - שוקן: חליפת מכתבים

ג' טבת תש"ט
4.1.49

מכתבך מיום 30.11.48

מר שוקן היקר,

אני מודה שאין העתונאי פועל כחייל – הנסיבות הן שונות בהחלט, ואף הן משמשות גורם משפיע, ולפעמים מכריע, בהתנהגותו של בן אדם. אולם אני מקבל – ואין לקבל לדעתי – את טענתך שהעתונאי דינו כדין הציבור כולו, כפי שאתה אומר בסוף מכתבך. העתונאי – אם אינו שכיר סתם המוכר את עצמו לקונה – הוא מחנך הציבור ומדריך. דבר זה עצמו מחייב, ומחייב הרבה. אין לחנף אלא בדוגמא. השעה היא שעת סכנה איומה (לצערי הרב אין ציבורנו וגם לא רוב סופרינו ועתונאינו מעריכים דיים את חומרת השעה וגודל הסכנות, והם נהנים וששים – ואולי גם שיכורים – יותר מדי

בדצמבר 1990 הלך לעולמו גרשום שוקן, הבעלים והעורך הראשי של עתון "הארץ" במשך למעלה מחמישים שנה. שוקן היה, לכל הדעות, אחד מעמודי התווך של העתונות הישראלית בשני הדורות האחרונים. את דעותיו הביע במאמרים שראו אור בעתונו וכן במכתביו. כמה מהם היו עם דוד בן-גוריון, בעת שניהן כראש ממשלת ישראל. בעמודים הבאים אנו מביאים חלק מהתכתובת בין השניים בנושאי מדינה, חברה, מוסר, וכמובן – עתונות.

א

המכתב הראשון הוא מינואר 1949. מכתבו של שוקן לבן גוריון לא נמצא. להלן תשובת בן-גוריון.

ירושלים,
י"ג בשבט תשי"ח
3 בפברואר 1958

מר שוקן היקר

אני תמים דעה אתך כי המדינה אינה אלא אמצעי, והעיקר הוא האדם. ואמנם מדינה מתוקנת בעצם אינה אלא משרתת תושביה. אחד השירותים שלה – הוא בטחון האדם, לא אדם בודד, מובחר, יחיד, החי מחוץ לחברה – אדם כזה אינו במציאות אלא הפשטה, אלא אדם החי בחברה; ההבדל שציינתי במאמרי (ואני מתפלא על זכרונך הטוב) הוא שהעברים חשבו על העם או הגוי, ומושג זה תפס אצלם המושג היווני של מדינה. וחובת המדינה לשרת כל תושביה ולהגן עליהם; זה מחייב להטיל עליהם מסים, ז"א ליטול מהם חלק מרכושם. זה מחייב אותם גם לנקוט באמצעי בטחון, ודבר זה בימינו הוא הרבה יותר מסובך מאשר בימי ישעיהו או פריקלס.

ואין אדם – בשום חברה – בלתי מוגבל במעולתו, כי יש זכות וזולתו, שאין אדם רשאי לפגוע בה; ויש זכות החברה, העם, ועל המדינה להבטיח גם זכות זו, – וזאת אומרת הגבלת זכות של יחיד לעשות כל העולה על לבו; ועתון אינו אלא יציר אדם, ואם יש הכרח להגביל חופש הפעולה של אדם, כשהוא פוגע בזכות זולתו, יש הכרח גם להגביל (במידת ההכרח) זכות העתונאי לפרסם כל העולה על לבו.

ואין שום איש בימינו אשר יקבל את דבריך כי "אין להגביל זכויות של היחיד". מובטחני שגם אתה לא תטען זאת, כי אתה יודע שיש להעניש מוציא דיבה על חברו וכדומה.

בכבוד רב,
ד. בן-גוריון

לכבוד,
ראש הממשלה,
מר דוד בן-גוריון,
ירושלים

מר בן-גוריון הנכבד,

הנני מודה לך על מכתבך מה-3 בפברואר. לא כתבתי שאסור למדינה להגביל את חפשי פעולתו של היחיד, אלא אמרתי זאת רק לגבי זכויות יסוד של היחיד, הקודמות למדינה, כגון: חפשי המחשבה וחפשי ההבעה בעל פה ובכתב. גם לגבי זכות זאת מוכן אני להשלים עם הגבלה במידה שהדבר הכרחי מטעמים בטחוניים חיוניים. הגבלה כזאת קיימת בישראל זה שנים, על פי ההסכם בין המטה הכללי לבין העתונות ועד כמה שהדבר תלוי בעתונות יכול הסכם זה לפעול ביעילות גם בעתיד. הפרסום על השליחות לבון, נגרם על ידי תקלה אדמיניסטרטיבית בצנזורה, וגם חוק לא יוכל למנוע השנותן של תקלות כאלה.

בכבוד רב,
גרשום שוקן

מנצחונותינו הצבאיים). נדרש מאמץ עליון מעשרות אלפים בני היישוב שקוראים להם בשם חיילים, אבל הם בני היישוב ככל האחרים. יש כבר המון משפחות שכולות והדבר לא נגמר עדיין. בשעה זו חייב עתונאי להיות עוד יותר אחראי ולהחמיר בתפקידו. אין הוא – בדרך כלל – עושה זאת, ועל זאת קבלתי ומוסיף לקבול – לשווא. יש לי הרגשה ברורה שחלק גדול, גדול מדי, של עובדי העתונות שלנו אינם ממלאים חובתם בשעה חמורה זו, וצר לי שהדבר הוא כן.

בכבוד רב
ד. בן-גוריון

ב

מכתב זה לשוקן נכתב בעקבות פרסום ב"הארץ", וכפי שציינ בן-גוריון בראש המכתב ובסיפא שלו – המכתב הוא "אישי, פרטי" ו"לידיעתך האישית".

ירושלים,
ח' בשבט תשי"א
15.1.51

אישי, פרטי

למר שוקן הנכבד, איני נוהג להגיב על סילופים ו"דמיונות" שמופיעים מזמן לזמן בעתונות (וגם בעתון שאתה אחראי לו), ביחס לפעולתו או לדבריו של ראש הממשלה. אולם אני רואה צורך מדיני להעמיד אותך כאחראי לעתון על טעות סופר ב"הארץ" של היום (15.1.51) במדור "ראיתי שמעתי". נאמר שם: "שעה שראש הממשלה חזר בכנסת על הצהרתו בנוגע לנייטרליותה של ישראל בסכסוך העולמי וכו'".

הכותב לא הבין, לתמהוני, הדברים ששמע או קרא. מיום היווסד המדינה אני שולל "נייטרליות", ובדברי האחרונים בכנסת הצהרתי על עמדה שהיא ההיפך הגמור מנייטרליות. כמובן, הייתי חייב לא לקרוא לכל הדברים בשמם, אבל שום איש נבון לא יכול לקבל דברי כהכרזה על נייטרליות, כשאני מכריז שנעמוד בכוח נגד תוקף (לא רק מצד מדינות ערב), במקרה של מלחמת-עולם, וכל איש נבון יכול בנקל לנחש מי עלול להיות התוקף שאנו נצטרך לעמוד נגדו. הודעתי גם על התנגדותנו אנו לתוקפנות – אבל שלילת תוקפנות מצדנו אינה נייטרליות.

אין אנו כממשלה צריכים לתת יד ל"מלחמה הקרה", כשאין הכרח בדבר, אבל לא היינו "נייטרליים" בענין קוריאה, וחבל שעתון רציני כ"הארץ" מפרש שלא כהלכה עמדת הממשלה בענין כה רציני וחמור. דברים אלה אינם לפרסום בשום אופן, אלא לידיעתך האישית.

בכבוד רב
ד. בן-גוריון

ג

בפברואר 1958 החליפו שוקן ובן-גוריון מכתבים בעקבות דליפת מידע על שליחות סודית של הרמטכ"ל משה דיין לגרמניה, שגרמה למשבר ממשלתי. מן המכתבים עולות בבירור השקפותיהם של השניים ביחס לחופש עתונות והגבלות פרסום.

ירושלים,
כ"א בשבט תשי"ח
11 בפברואר 1958

מר שוקן היקר

נדמה לי שבמכתבך השני (מיום 7.2.58) צמצמת שטח הוויכוח. אם אתה מודה שלמדינה מותר להגביל חופש פעולתו של היחיד (לדעתי – לא מותר אלא חובה – כדי לשמור על חייהם וכבודם של יחידים אחרים), הרי לא חשוב הוויכוח הפילוסופי מה קודם למה: היחיד למדינה או להיפך.

אתה מסכים להגבלה מטעמים בטחוניים חיוניים, ולדעתך מספיק ההסכם שבין המטה הכללי ובין העתונות. אתה מתכוון לצנזורה הצבאית. אומר לך האמת שאיני אוהב צנזורה, אבל השאלה אינה אסתטית. יש כרגע בעיות מדיניות חוץ חיוניות, המתנוות בטחוננו לא פחות מענינים צבאיים. מצד אחד יש אפשרות לרכוש ידידים ולהדק קשרי הידידות, ומצד שני מחריפה האיבה נגדנו מצד כוחות עולמיים ואזוריים. רקימת יחסי ידידות מחייבת אמון וסודיות מוחלטת. ומותר למדינה (לדעתי – חייבת המדינה) להגן בתוקף חוק על סודות חיוניים. כמוכן, יש להגדיר מהו בגדר סוד ממלכתי. והקואליציה קבעה בפירוש שעליה להגדיר מה הוא בגדר סוד, וגם ועדת העורכים שנפגשתי אתם (ה"ה לוריה, דיסנצ'ק, פינס, גרומן ורון) הסכימו להשתתף בניסוח החוק הזה.

ידעתי שאין בכוחו של שום חוק למנוע תקלה, שהחוק מיועד למנעה. אבל לא שמעתי עדיין דעה רצינית שבגלל העדר יעילות מוחלטת של החוק אין לעשות חוקים.

מתוך רצון משותף טוב – ונדמה לי שיש רצון טוב בקרב עורכי העתונים וגם בקרב הממשלה והכנסת – אפשר לנסח חוק סודות המדינה שימנע במידה המכסימלית אפשרות נזק ממלכתי ויקטין עד המינימום הגבלת העתונים.

בכבוד רב,
ד. בן-גוריון

ד

ביוני 1958 נערכה התכתבות ענפה בין השניים. ראשיתה במכתבו של בן-גוריון ובתשובה של שוקן בנושא "עתונאי":

ירושלים,
י"ג בסיון תשי"ח
1 ביוני 1958

מר שוקן היקר

במקרה לא ראיתי התיקון, אבל מזכירי יצחק גבון סיפר לי שהופיע תיקון. לאחר שהכותב תיקן שגיאתו, אין לי כל טענה נגדו, – ולאחר שראיתי מכתבו ליצחק גבון – יודע אני מי הכותב, ומכיר אני אותו כאיש הגון. חבל שהוא טעה וכעס – אם כי לפני כתבו היה נאומו בידיו.

ואסתר לך למה לא שלחתי מכתבי ל"הארץ". פעם כתבתי מכתב למערכת "הארץ" – בענין שאינו פוליטי וצבורי, ובתשובה לעתונאי שאני מכבדו – אורי קיסרי, על שנכשל בטעות שגם גדולים ממנו נכשלו בה: הוא יחס

עבודת לפוליטיקאיה של אפלטון. לתמהוני הופיעה הערת מערכת למכתבי. לא הייתי תמה אילו הופיע מכתב אחר, המוכיח שאפלטון היה חסיד העבדות, ויש מקום גם לדעה זו, אבל מה פה ענין ל"הערת המערכת"? מאז ראיתי שמוטב לי לכתוב מכתבים לעתון שיתנו דברי בלי הערות המערכת, ואם ירצו לחלוק על דברי – יחלוק החולק, ולא בשם הגדול והנורא של "המערכת".

בכבוד רב,
ד. בן-גוריון

5 ביוני 1958

לכבוד
ראש הממשלה,
מר דוד בן-גוריון,
משרד ראש הממשלה,
ירושלים.

מר בן-גוריון הנכבד,

הנני מודה לך על מכתבך מה'ז' ביוני.

הנני מודה שהערת המערכת שצורפה לתשובתך למר קיסרי לפני כמה שנים היתה מיותרת, ואם זו הסיבה שבגללה נמנע מקוראי "הארץ" לקרוא את דבריך במקרים שבהם אתה מוצא לנחוץ להשיב במישרין לדברי העתון, הריני מקבל על עצמי לדאוג לכך שמכתביך יפורסמו ללא צירוף של הערות מטעם המערכת.

בכבוד רב ובברכה,
גרשום שוקן

ה

בקיץ 1958 התלקח בארץ פולמוס סוער סביב הצהרתו של משה דיין, רמטכ"ל עד לתחילת אותה שנה, ובשלב זה סטודנט באוניברסיטה, שבה הביע ספקות ביחס לתועלתו של הנח"ל בצה"ל. פולס (ד"ר שלמה גרוס) כתב ב"הארץ" מאמר שציידר בעמדת דיין, שנחשבה בימים ההם לאחריגה. בן-גוריון פרסם מאמר ב"דבר" (6 ביוני 1958), שבו תקף בחריפות את פולס.

במרכז חליפת המכתבים בין השנים ניצב הנושא – הנח"ל – ודמותו של העתונאי הפובליציסט – שלמה גרוס.

סמל הנח"ל – מגל וחרב

הנני מבקש לסלוח לי על גלוי לבי, אך המדובר הוא באדם אשר עובד זה שנים רבות במחיצתי. ועל כן ראיתי צורך להביע לך את צערי על כך על שמצאת לנחוח לפגוע על לא עוול בכפיו באדם העושה את עבודתו באמונה. אינני יודע אם ד"ר גרוס ירצה להשיב לך. לא יכולתי לשמוע את דעתו על כך, מאחר שהוא נמצא בחופשה.

בכבוד רב,
גרשום שוקן

ירושלים,
כ"ג בסיון תשי"ח
11 ביוני 1958

מר שוקן היקר
אני מודה לך על גלוי-הלב שבמכתבך אלי ביחס לרשימתי "פולס וסלף", ולא תתעורר עלי אם גם אני אענה לך בגלוי לב.
תמה אני על התרעמותך וטענותיך נגד דברי על "העתונאי הפלאי החותם בשם 'פולס'". מהו העלבון שיש בדברים אלה? כלום טוען אני שאסור להשתמש בפסיכודונים? ולמה טרחת להזכיר לי המון פסיכודונים בעברית ובלועזית?

תליתי בשם "פולס" שני דברים:

- א. יומרה של עתונאי השוקל ובוהן במאזני צדק, ואני מרשה לעצמי לפקפק בכשרון פולס זה.
 - ב. ששם זה בא ללמד שהוא מדבר לא בשם עצמו אלא בשם העתון – ובדברך אישרת הנחתי זאת.
 - לא היתה לי הזכות להכיר ד"ר גרוס, ואין לי שום דבר נגדו או בעדו. אין לי גם שום דבר נגד "פולס", אלא נגד דבריו, שנתפרסמו בעתון פחות או יותר אחראי, כמעט כדעת העתון, ומותר לבקר עתונאי.
- לא הבינותי מחאת העתונאים נגד דברי הבקורת של נשיא בית המשפט העליון. כלום עתונאי עומד מעל הבקורת – ואסור לדבר נגדו בשום מקום ואופן?

הזכות הזאת, שנדמה לי כי האיגוד המקצועי של עתונאים תובע לעצמו (ואולי גם טועה) – לא מגיעה לו, והמבקר יבקר.

אתה עובר בשתיקה על השחצנות ה"מרכז אירופאית" שגילה מר "פולס" במאמרו, – וטוב עשית שלא לקחת גם דבריו אלה תחת כנפי חסותך. אני רואה כל פגם אם יהודי נולד במזרח אירופה או במרכזה. בעיני קורט בלומנפלד, שחולל מהפכה בקרב חלק מיהודי גרמניה, חשוב ויקר מכמה עסקנים ציונים ברוסיה ופולין. אבל בעיני אחד העם חשוב מברוך קורצווייל, – אם כי אחד העם נולד ברוסיה וברוך קורצווייל – באיזה עיירה או עיר במרכז אירופה.

ואם אתה אחראי לדברי מר "פולס" – תמה אני כיצד הרשית לדברים אלה להתפרסם ב"הארץ".

טועה אתה במתן הסכמתך להערה אווילית ב"דיעות אחרונות" שאני מתווכח עם משה דיין ולא עם מר "פולס". כשאני ארצה להתווכח עם משה דיין – אעשה זאת, כאשר עשיתי בשבת האחרונה בבית-ברל, ואם אני כותב שאיני יודע מה אמר משה דיין, כי איני סומך על דיווחי עתונים, ומשום כך איני מתווכח אתו, אני אומר מה שאני חושב, ולא מה שמנחש החכם הותיק מ"דיעות אחרונות".

8 ביוני 1958

לכבוד
ראש הממשלה,
מר דוד בן-גוריון,
משרד ראש הממשלה,
ירושלים.

מר בן-גוריון הנכבד,

אני רואה צורך לכתוב לך בענין מאמרך "פולס וסלף" ב"דבר" מיום ו'. אני עושה זאת במכתב אישי מאחר – בניגוד למה שאתה סבור אולי – אינני שש כלל לפולמוס אישי אתך. אני מסכים אתך שיש להתייחס מתוך דרך ארץ לאנשים בעלי זכויות הסטוריות, ומה שנכון לגבי האנשים שאתה מזכיר אותם במאמרך, נכון שבעתיים כלפיך.

אך בוודאי תסכים אתי שגם בכבודם של אנשים אחרים אין לפגוע ללא הצדקה, ודומני שעשית זאת במאמרך ב"דבר". מאימתי פסול הוא שאדם המפרסם את דבריו ברבים, חותם בכינוי ספרותי? לא שמעתי שחלקו על זכותם לעשות זאת לגבי מנדלי מוכר ספרים, אחד העם, בן עמי, שלום עליכם, מיכה יוסף בן גוריון, ירובעל או ש.ס. ריב, [צ"ל: ש.ס. יריב כפי שכן גוריון נהג לחתום על מאמריו הפולמוסיים] ובוודאי ידועים לך מן העתונות העולמית כינויים כ-Peregrinus, Critic, Scrutator, Strategicus ועוד. נבצר ממני להבין למה אסור לד"ר גרוס להשתמש באותו האמצעי המקובל בפובליציסטיקה, ומה הטעם לשבץ מאמר פובליציסטי ב"מטעמים" משמו של עתונאי? בדרך כלל נחשב לטעם מפוקפק לעשות צחוק משמו של אדם, ודומני, שלגבי כך דינו של שם ספרותי איננו שונה מדין שם חוקי.

ד"ר גרוס חותם בשם זה קרוב לעשר שנים והוא עושה זאת ביוזמתו, מאחר שרציתי בדרך זאת לציין מאמרים אלה כמאמרים שהמערכת מזדהה אתם במידה רבה יותר מאשר עם מאמרים החתומים בשמותיהם החוקיים של כותביהם, כלומר משהו בין מאמר ראשי בלתי חתום לבין מאמר המופיע תחת חתימה אישית.

פולס גם כלל איננו "מחבר עלום שם" וגם אתה רומז במקום אחד במאמרך שזהותו ידועה לך יפה. מכל מקום, אני בעצמי הצגתי את ד"ר ש. גרוס בשנים האחרונות בפגישות רבות עם קוראי "הארץ" בערים ובכפרים כחבר המערכת החותם את מאמריו בשם פולס.

אני נמנע מלהכנס לדיון בתוכן מאמרך. "דיעות אחרונות" הספיקו להעיר כבר ביום ששי לפני הצהריים, שלמעשה אתה מתווכח עם משה דיין ולא עם פולס.

אסתפק בשתי הערות: על מה אתה מבסס את הנחתך שפולס מבטל את ערך שדותם הצבאי של אנשי נח"ל? הרי בראש הקטע שלו על הנח"ל נאמר במפורש שהמדובר הוא ב"גלויי הפיקטיביות של התישבות יוצאי נח"ל". לשם מה באות, איפוא, שתי הפסקאות לפני המשפט: "יתכן שה'פולס' התכוון לא לנח"ל אלא ליוצאי נח"ל ההולכים להתישבות לאחר שגמרו את שדותם בצבא". אין זה בחינת "יתכן", כי אם פולס אומר זאת במפורש. ושוב: על סמך מה אתה מיחס לפולס מתן גושפנקא לבוזו של משה דיין ל"דור הזקן". כל מי שקורא את מאמרו של פולס ללא משוא פנים מבין שהמשפט: "יש הרבה מן הצדק בדברים אלה" מתייחס לא ל"בוזר" של דיין, כי אם לקביעתו "שהדור הזקן מדבר כל הזמן על מה שעשה לפני חמישים שנה". כוונה ברורה זו של הכותב נעשית עוד יותר ברורה כאשר קוראים את המשפט הבא: "אך על מה בעצם מדבר הוא (כלומר משה דיין) עצמו?" לקוראי "דבר" לא היתה אפשרות לקרוא את מאמרו של פולס. האם זה מן הצדק, להביא לפנייהם את דבריו בצורה כה מסולפת?

הוא עבד, הקים משק קבוצי, הלך להלחם בהיטלר כשהיה כבר למעלה מבן ששים, ולא לחינם כתב עליו א. קריב שהוא "גיבורה של תקופה". הייתי יכול לקרוא בעשרות שמות שיעמדו לתפארת בתולדות התחדשותנו בארץ – שהם עושים [ההדגשה במקור] חמשים שנה – ולא מדברים כל הזמן על מה שעשו לפני חמשים שנה. יתכן ש"פולס" הוא גדול והוגה עסוק ומלומד גדול, אבל איש שחותם בשם "פולס" אסור לו שחבריו יהיו פוסלים ומסלפים. מכיר אני הדעות הריאקציוניות שדוגל בהם מר "פולס" – כי אני קורא מאמריו בעתונך, ויש לו הזכות לדעותיו, אבל אל יפסול אנשים שחיים אינם פחות יפים ומפריים מחייו הוא, ואם הוא מזלזל בגסות בהנהלת ההסתדרות הציונית וממשלת ישראל על שהם יוצאי פולין ורוסיה, ו"הם מכירים ביהודים בעיקר את אלה שעודם מדברים יידיש" – יש להוקיע חוסר-האמת וחוסר-הטעם בדברי הבל אלה. ואם מר פולס ירצה להשיב לרשימתי – מובן מאליו כי הרשות בידו. איני מתחייב במקרה זה להמשיך בוויכוח אתו.

בכבוד רב,
ד. בן-גוריון

ואשר לשתי הערותיך.

א. בענין נח"ל. דברי מר "פולס" ניתנו להתפרש כמתכוונים לנח"ל בצבא – ולנח"ל לאחר גמר הצבא. וזאת אמרתי ברשימתי. בשני המקרים אני חולק על דעתו – ומותר לחלוק אפילו על דעת מר "פולס".
ב. הגושפנקא של מר "פולס" שניתנה לדברים המיוחסים למשה דיין בדבר הדור הזקן. אני הייתי סבור כי הגושפנקא ניתנה לבז המיוחס למשה דיין (כי דעותיו האמתיות של משה דיין אני יודע אולי יותר ממר "פולס") – ואמרתיו מה שאמרתיו. אבל אם הפירוש שלך לדברי מר "פולס" נכון (ואני מוכן לקבל פירושך) – הרי דבריו של מר "פולס" מעליבים ומחוסרי טעם עוד יותר. לפי פירושך נתן מר "פולס" גושפנקא לקביעה כי "הדור הזקן מדבר כל הזמן על מה שעשה לפני חמשים שנה". איני רוצה להשתמש בלשון חריפה – אבל אומר רק כי מר "פולס" אינו יודע מה הוא סת ואין לו מושג כלשהו מ"הדור הזקן". הדור הזה עושה [ההדגשה במקור] חמשים שנה (יתכן – לדעת מר "פולס", דברים רעים), אבל אין זו אלא שטנה לא הוגנת ליחס לדור זה כי "הוא מדבר כל הזמן על מה שעשה לפני חמשים שנה".

הזכרתי ברשימתי כאחד מהדור הזקן, שאיש כמו "פולס" או כל איש אחר, חייב בכבודו, את שלמה לביא. הוא לא מדבר כל הזמן על מה שעשה לפני חמשים שנה, אם כי הוא כתב על כך ספר שבעיני הוא ספר התקופה. אבל

נחלאים במצעד – תצלום משנות ה־50

לכבוד
ראש הממשלה,
מר דוד בן-גוריון,
ירושלים.

כ"ח בסיון תשי"ח
13 ביוני 1958

מר בן-גוריון הנכבד,
הנני מודה לך על מכתבך מ-11.6.58.

מאחד שהנך מזכיר במכתבך את קורט בלומנפלד וגם פולס מזכיר אותו בתשובתו אליך היום ב"הארץ", ברצוני להבהיר, שד"ר גרוס נמצא עדיין בחופשה והוא כתב את תשובתו מבלי שידע על חליפת המכתבים בינינו. עוד הערה אחת: טועה הנך אם אתה מיחס לפולס "שחצנות מרכז אירופית". רגש כזה זר לו לחלוטין, כמו כמעט לכל אדם שנתחנך על ברכי הציונית הגרמנית שאחת מתכונות היסוד שלה היתה הערצה מיוחדת במינה לשורשיות היהודית שהתגלמה ביהדות מזרח אירופה.

בכבוד רב,
ג. שוקן

י

ואחרון, מכתב של בן-גוריון לשוקן משלהי 1960, בעקבות מידע ב"הארץ", שגרס, כי בן-גוריון תומך בבחירתו של הרב הצבאי הראשי, אל"מ שלמה גורן, לרב האשכנזי הראשי. מן המכתב עולות בכירור דעותיו של ראש הממשלה דאז בכמה מסוגיות דת-מדינה.

ירושלים,
ח' בכסלו תשכ"א
27 בנובמבר 1960

מכובדי מר שוקן,

במאמר ראשי ביום ששי שעבר נקבע בעתונך "הארץ" שאני עומד דווקא על בחירת גורן ועוד. איני שולח מכתב למערכת להכחיש הדבר, כי בעתונים מופיע כמעט יום יום דבר בדוי או מסולף ואין בדעתי לעסוק בכתיבת מכתבים למערכת. אולם אני כותב לידיעתך האישית - כי זה כשנה החלטתי - והודעתי זאת לחברי ולכל המעוניינים, כי לא אתערב בשום אופן במישרין או בעקיפין בבחירת הרבנות, לאחר שראיתי כמה כעור דבר בחירה זו וכמה דבר זה משפיל כבוד הרבנות וגם כבוד המדינה.

איני יהודי אדוק, אבל כבוד המסורת והדת היהודית יקר בעיני - ואיני מוכן לתת יד למשקצי הדת, ביוזעים או בלא יודעים, ולעושים הרבנות קדום לחפור בה - אם מתוך אינטרסים אישיים או מפלגתיים.

לצערי מחייב החוק (המנדטורי) את הממשלה לנקוט בצעדים מסויימים בענין הרבנות, והחוק מחייב אותי, ומה שהחוק מטיל עלי אני עושה - אך לא יותר מזה. איני משתתף בשום מסיבה מפלגתית - אם יש כזו - הדנה בענייני הרבנות, איני מחווה דעה בממשלה בענין זה, איני מצביע, אלא כשהחוק מחייב אותי להביא שם או הצעה לממשלה.

ראיתי חובה כמכרך וכאישי שמעריך את עתונך להעמיד אותך על האמת.

בכבוד רב,
ד. בן-גוריון

הרב הצבאי גורן משיא חייל וחיילת

החומר - באדיבות המכון למורשת בן גוריון. שדה בוקר